

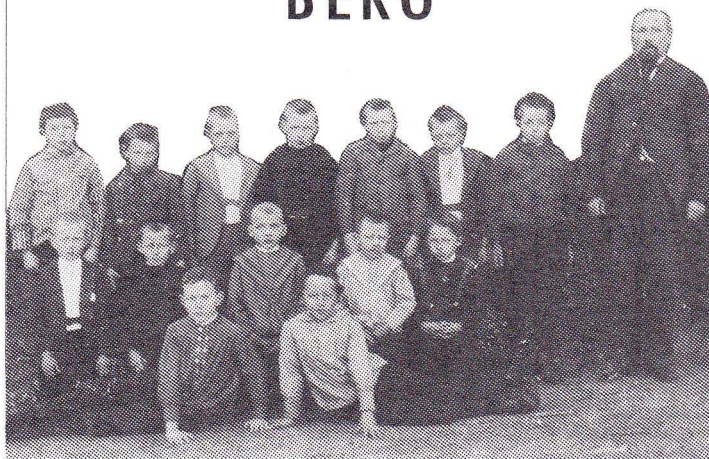
HISTORISCHE KRING

NEDERHORST DEN BERG

THEMA NUMMER

OKTOBER 1994 · NR 15

ONDERWIJS IN NEDERHORST DEN BERG

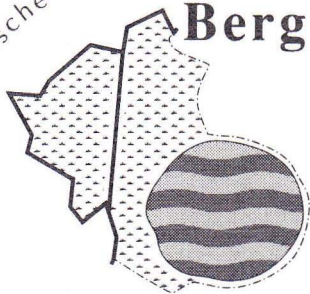
Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	<i>Voorzitter</i>	J.E. Jansen Pieter de Hooghlaan 23 1394 GJ NdB, tel. 02945-4152
	<i>Secretaris</i>	A.M.E. Baar Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 02945-1804
	<i>Penningmeester</i>	K. Scherpenhuijsen Overmeerseweg 76 1394 BE Ndb, tel. 02945-1727
	<i>Leden</i>	J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 02945-4309 W.J. van Deutekom Uiterdijksehof 14 1394 JM NdB, tel. 02945-3343 R.J. Verkaik Fazantelaan 17 1394 CH NdB, tel. 02945-4317
Redactie		G.J.M. Baar Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 02945-4368 T. Griffioen Kuijlerpad 6 1394 DA NdB, tel. 02945-4106 J.F.A. Baar Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 02945-4309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed Fazantelaan 1 1394 CH NdB, tel. 02945-1645
Lidmaatschap		f 25,— per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg girek.nr. van de bank: 368387

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

Oktober 1994, nummer 15

jaargang 4

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina

- 358 Voorwoord
- 359 Het reilen en zeilen van de dorpschool in de Franse tijd
-Claudette Baar-de Weerd
- 363 Mijn "Meester Kremer" jaren -Ruud Waterdrinker
- 365 Herinneringen van een 90-jarige
-W.G. Hageman-Stalenhoef
- 366 Herinneringen van 'n tachtiger -G. Kostelijk
- 368 Uit de kronieken van het klooster "De Voorzienigheid" in
Nederhorst den Berg - Zr. Ansfrida Preller
- 370 Warinschool - C. Verweij
- 373 De dorpschool aan de berg in Den Berg -Jan Baar
- 386 Onderwijs - wijzer -Jan Baar
- 388 De lagere school in oorlogstijd -A. Kostelijk
- 390 Christelijk kleuteronderwijs in Nederhorst den Berg
- Ruud Verkaik
- 393 De "Polderschool" -J.M. Schols
- 395 St. Jozefsschooltijd -Ans van der Linden-Hageman
- 398 Hoe het was..... -Gerard Baar

Omslag: ontwerp Piet Griffioen

VOORWOORD

Het derde themanummer verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling "Onderwijs in Nederhorst den Berg".

Op de tentoonstelling wordt gepoogd aan de hand van foto's, documenten en ander materiaal een beeld te geven van het onderwijs in onze gemeente van ± 1870 tot ± 1970.

Dat dit onderwerp veel kan oproepen bij velen, bleek niet alleen uit de reacties bij het verzamelen van het materiaal, maar valt ook af te lezen uit de verhalen en herinneringen in dit onderwijsnummer. We zijn vooral blij met de bijdragen van enige "nieuwe" auteurs.

De tentoonstelling wordt gehouden in de Bergplaats aan de Kerkstraat.

De openingstijden zijn: vrijdag 14 oktober van 19.00 tot 21.00 uur, zaterdag 15 oktober van 10.00 tot 17.00 uur en zondag 16 oktober van 13.00 tot 17.00 uur.

De officiële opening zal verricht worden door Burgemeester J. Goudberg.

Redaktie

**Zon-der op-let-tend-heid kan geen
mensch iets lee-ren.**

Uit: Vaderlandsch A-B boek voor de
Nederlandsche jeugd 1781

HET REILEN EN ZEILEN VAN DE DORPS- SCHOOL IN DE FRANSE TIJD

Claudette Baar-de Weerd

Een periode die voor het onderwijs op de lagere school zoals wij die nu kennen van belang is geweest, is de periode van 1795-1815, oftewel de zogenaamde *Franse Tijd*. Deze periode werd zo genoemd omdat de Noordelijke Nederlanden in die tijd sterk beïnvloed werden door de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in Frankrijk (Franse Revolutie 1789) en zelfs van 1806 tot 1815 deel uitmaakten van het Franse Keizerrijk. Tot die ontwikkelingen behoorden ook de veranderingen in het onderwijs.

Wat we zien als we de archiefstukken uit die tijd bekijken is, dat de dorpschool van een samenwerking tussen de Hervormde Kerk en het plaatselijk bestuur, steeds meer onder de verantwoordelijkheid van de landelijke overheid komt te vallen.

Het aanstellen van de schoolmeester (annex koster, voorzanger en doodgraver) gebeurde door de ambachtsheer van Nederhorst zoals de reglementen voor het "...schoolhouden ten Plattelande van Utrecht...." voorschreef. Uiteraard gebeurde dit op voordracht van de kerkmeesteren van de Herv. Kerk en enkele schepenen. Dit blijkt uit de copie acte waarmee Dirk van Ommeren in 1780 aangesteld werd en zoals de benoeming van zijn opvolger Dirk Spronk in 1787 in de notulen van de gemeenteraad vermeld werd.

Voor zijn werkzaamheden ontving de schoolmeester volgens de dorpsrekening een tractement van *f* 125,-- per jaar en 30 tonnen turf.

De schoolmeester/koster had een druk bestaan, door de week moest hij de kinderen leren "lezen, spellen, schrijven en rekenen" en de administratie van de doop-, trouw- en begrafenisboeken bijhouden. Zondags tijdens de kerkdiensten: voorzingen, voorlezen, afkondigingen doen en 's winters ook nog eens de stoven voor het kerkbestuur klaarzetten. En niet te vergeten het luiden van de klok en zijn werkzaamheden als

doodgraver.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er op sommige scholen een "ondermeester" aanwezig was die eigenlijk de lessen gaf.

Na 1795 komt hier verandering in, het gemeentebestuur is dan verantwoordelijk voor de aanstelling en benoeming van de schoolmeester. We zien dan ook dat na het vertrek van Dirk Spronk, de opvolger van Dirk van Ommeren, in 1795 er twee opvolgers komen: Cornelis Terwogt wordt de schoolmeester en Hermanus Ormel koster en voorzanger.

Terwogt laat het lesgeven voor een deel aan Ormel over, want nadat hij wat ingeburgerd is, treedt hij in 1798 toe tot het gemeentebestuur en blijft daar lid van tot zijn vertrek in 1801.

In de dorpsrekeningen van de jaren 1801/1802 zijn kosten terug te vinden die betrekking hebben op de vacature van de schoolmeester. In twee kranten hebben advertenties gestaan en wel in de "Courant van Utrecht" en in die van de Courant J. van der Schroef.

Vier kandidaten komen in aanmerking voor de functie, zij krijgen net als hun examinatoren een reiskostenvergoeding. Kastelein Jan Bekker ontvangt kostgeld voor hun huisvesting en schoolmeester Appel uit Nigtevecht betaalt voor het uitlenen van zijn ondermeester als plaatsvervangend onderwijzer. Ook een van de dorpsbewoners, Leendert van den Heuvel, wordt uit dien hoofde betaald.

De band tussen de kerk en de plaatselijke overheid blijft sterk want beide buigen zich in een commissie over het probleem hoe men het beste de "openbare godsdienst in stand zal kunnen houden".

Beide waren zich er van bewust dat het nieuwe schoolreglement daterend van 22 maart 1797 een bedreiging zou kunnen vormen voor de godsdienstige vorming van de leerlingen.

Er stond immers geschreven dat er geen boeken gebruikt mochten worden die "...de Leerstellingen van eenig byzonder Godsdienstig Genootschap begunstigen of bevorderen;" en dat "...het Publiek Bestuur, door een zorgvuldig opzicht over de Scholen, het getal der kundige en braave Burgeren tracht te vermeerderen....".

Het openbaar, neutraal onderwijs is geboren.

En toezicht was er: de heer Donker Curtius, Schoolopziener van het 3e Schooldistrict van het Departement Amstel, bezocht in december 1801 de scholen van Vreeland en Nederhorst den Berg.

De toestand in Vreeland is slecht. 74 leerlingen zitten in een veel te kleine ruimte "...zoo dat meermalen aldaar schoolkinderen flauw zijn geworden". De municipaliteit (gemeente) kan hier weinig aan doen. Een ander punt is dat de schoolmeester in Vreeland geen tractement krijgt als schoolmeester, maar wel als doodgraver en voorzanger. De enige bron van inkomsten voor hem is het schoolgeld.

"Beeter ben ik geslaagt te Nederhorst alwaar het schoolvertrek insgelijks te klein en niet te luchtig genoeg is...." De kerkmeesters hebben Donker Curtius verzekerd, dat ze zullen proberen de situatie te verbeteren eventueel door het ernaast staande huis als schoolvertrek er bij te nemen.

Een rapport naar aanleiding van een bezoek in juni 1802 leert dat de situatie aan de Berg verbeterd is, al wordt er geklaagd over de "...traagheid veeler municipaliteiten tot het verbeteren der inrichtingen in de schoolvertrekken".

En de leerlingen in die tijd? Over het algemeen werd de school in de wintermaanden redelijk bezocht, in het voor- en najaar moesten veel kinderen helpen bij de werkzaamheden op het land.

De kinderen werden gestimuleerd om hun best te doen door het toekennen van prijzen voor "naarstigheid" (ijver).

Op een rekening van de dorpslasten uit augustus 1792 staat vermeld dat de boekverkoper Blanché hiertoe boeken heeft geleverd.

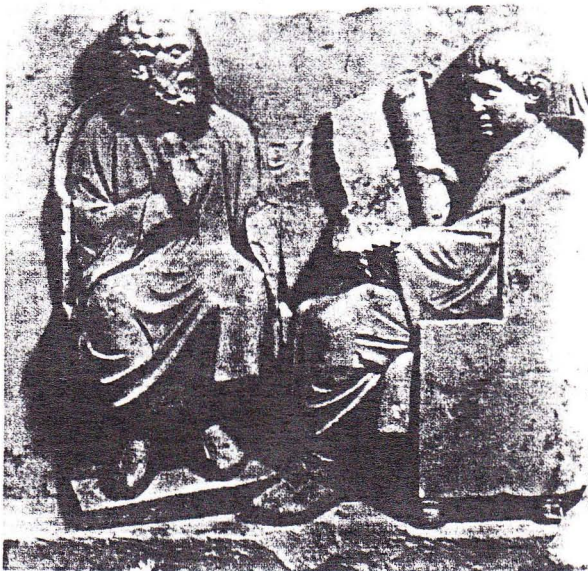
Hoe je in een ruimte met zo'n 70 kinderen van verschillende leeftijden door elkaar, ijverig en oplettend kunt zijn is mij een raadsel, maar kennelijk lukte dat.

Gespijbeeld werd er uiteraard ook. In de handelingen van de kerkeraad van 30 mei 1815 is het zelfs een vergaderpunt, daar het hier om kinderen gaat die op kosten van de diaconie naar school gaan. Hun aantal wordt steeds groter gezien de slechte economische omstandigheden in die tijd, maar ook voor de armen is onderwijs belangrijk en daarom worden er een aantal afspraken gemaakt zoals: wie zonder geldige reden spijbelt mag

niet meer naar school en elk half jaar moet de meester aan de diaconie berichten hoe de betreffende kinderen er voorstaan.

Niet alleen de diaconie betaalt schoolgeld voor de armen, ook de rekening van de dorpslasten laat zien, dat het aantal kinderen van onvermogenge ingezetenen waarvoor schoolgeld en schoolbehoefte worden betaald door de gemeente, langzaam maar gestaag toeneemt.

Aldus kweten de burgers van Nederhorst den Berg zich van de taak "...zorgt met alle nauwkeurigheid voor het Algemeen Onderwys van Uwe Vaderlandsche Jeugd....".

School. Romeins bas-reliëf uit Neumagen (circa 200 n.C.). Trier, Rheinisches Landesmuseum.

MIJN "MEESTER KREMER" JAREN

Ruud Waterdrinker

De openbare lagere school aan de Machineweg heb ik bezocht van 1952 tot 1958 . Het was een rechthoekig gebouw met de ingang aan één van de lange zijden. De twee grote houten toegangsdeuren die aan de bovenzijde rond liepen, waren \pm 3 M binnen de zijgevel geplaatst, zodat er een overdekte entree bestond, waarvan wij (de leerlingen) gebruik maakten om te schuilen bij harde regen. Na binnenkomst stond je in de gang, recht tegenover twee deuren die beide toegang gaven tot de twee leslokalen die het gebouw bezat. De linker deur was bestemd voor de klassen 1, 2 en 3, het heiligdom van Mevr. Van Basten. Achter de rechterdeur bevond zich het domein van "Meester" Kremer, waar de klassen 4, 5 en 6 les kregen.

De binnenkomende kinderen moesten, afhankelijk van hun klaslokaal, eerst links of rechtsaf om de (vaak natte) jassen op de kapstok te hangen en de klompen of laarzen uit te trekken en deze onder het jashaakje op de grond neer te zetten. De gang die langs de beide leslokalen liep en waar dus ook de kapstokken waren, eindigde links met twee toiletten. Rechts bevond zich aan het einde van de gang "Het Kamertje". Ging je door de linker deur, dan betrad je het leslokaal aan de voorzijde en liep je langs de schoolborden naar je plaats. Via de rechter deur kwam je het andere lokaal binnen aan de achterzijde met on-middellijk zicht op het grote schoolbord.

Van de eerste jaren herinner ik me, dat er op het schoolpleintje naast de school werd geknikkerd of getold. Ik schrijf of, want deze sporten werden nooit gelijktijdig beoefend en verdwenen soms ook weer voor lange tijd, om daarna weer door iedereen gespeeld te worden.

Het schoolpleintje naast de school was het terrein waar alle leer-lingen van achter de linker deur en de meisjes van de rechter deur dienden te spelen of zich op te houden. Het grote plein voor de school was gereserveerd voor de jongens uit de klassen 4, 5 en 6, rechts dus.

Deze regel was niet door de leiding ingevoerd, maar werd door de "grote" jongens afgedwongen, het was "hun" terrein en het

werd alleen gebruikt om te voetballen. Als er toch eens een kleintje of een meisje uit rechts op het grote plein terecht kwam, werd het met veel verbaal geweld verjaagd, zodat herhaling uitbleef.

Door deze scheiding van speelplaatsen bestond de school voor jongens uit twee perioden van 3 jaar. De eerste drie jaar ontving je les van Mevr. Van Basten, die dus drie klassen in een lokaal had. Zij was een vrouw van gevorderde leeftijd, die iedere morgen vanuit Utrecht met het openbaar vervoer de Horstermeer moest zien te bereiken. Het lukte haar wonderbaarlijk vaak voor 08.30 uur uit de bus te stappen, waarna ze omringd werd door ons, want ze was wel geliefd. De 200 meter lange voettocht naar school heeft ze bij mijn weten nooit zonder kinderen aan haar zijde afgelegd.

Ze had een natuurlijk overwicht op de kinderen en hield makkelijk orde zonder te straffen. Het leren lezen ging via AAP-NOOT-MIES naar: Kom voor je hok, Fik, doet je pootje nog zo zeer? Schrijven werd geleerd door letters over te trekken, waarna ze zichtbaar werden op het er onder liggende zeer dunne en doorzichtige papier. Van deze eerste drie jaar is mij verder weinig bijgebleven, al dient de grote petroleumkachel linksvoor in de klas nog vermeld te worden. 's Winters na binnenkomst nog even de laatste sneeuw van je kleren laten smelten, tot er een plasje water op de vloer lag, was toegestaan.

De overgang van de eerste klas naar twee of van twee naar drie verliep soepel, zelfde lokaal - zelfde onderwijzeres. De leerling schoof slechts een rij op. Drie rijen, drie klassen. Het voordeel van overgaan was, dat je opschoof richting de grote ramen. De overgang van de derde naar de vierde klas was echter een schok. Een andere deur door, een ander lokaal en geen onderwijzeres meer, maar een "meester". Ook betekende het voor de jongens toegang tot het grote schoolplein en mogen voetballen.

Voor de meisjes betekende de overgang ook een hogere status, want ze behoorden nu tot de "grote" groep en spelen en omgaan met de "kleintjes" had afgedaan.

De vierde klas bezat ook een vorm van degradatie, want was je plaats in de 3e mooi langs de grote ramen, in de 4e zat je weer aan de gangzijde ver verwijderd van de ramen. Het leskrijgen

van Meester Kremer was ook een overgang. Hij was een lange, stevige kaarsrechte man met een bijna kaal hoofd en een zware, sterke stem. De natuur was zijn passie en hij kon er prachtig over vertellen, waarbij hij veel planten en dieren die in zijn verhalen voorkwamen met de stok aanwees op één van de vele platen van Koekoek, die zijn lokaal sierden. Hij heeft zijn liefde voor de natuur op diverse manieren op ons over willen brengen.

HERINNERINGEN VAN EEN 90-JARIGE

W.G. Hageman-Stalenhoef

Wilhelmina (Mien) Stalenhoef, geboren in 1904, ging in 1907 naar de "Kloosterschool" van de zusters van de Voorzienigheid aan de Voorstraat. Daar waren allemaal zusters en de leerlingen waren meest "Gestichts"-kinderen.

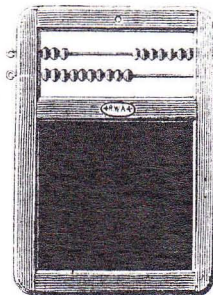
Annie Wiegmans en ik waren de enige "buiten"-meisjes. Er waren van buiten het gesticht ook wel jongens.

De zusters heetten: Mauritia, Allegonda en Gusta. Zuster Allegonda leerde de kinderen het kruisteken maken met haar linkerhand. Toen wij dat ook deden, mocht dat niet. Hoe durfden wij!

Rapporten kregen we niet. Met Sinterklaas kwam je te weten wie de beste was. Dan wist je waar je aan toe was.

Schrijven deden we op een lei. Alleen schoonschrijven deden we in een schrift.

We kregen, vind ik, voor die tijd goed onderwijs.

HERINNERINGEN VAN 'N TACHTIGER

Herinneringen aan mijn schooljaren op de School met den Bijbel aan de Dammerweg.

G. Kostelijk

In 1914 ben ik geboren en in 1919 ging ik naar school.

Er waren twee klaslokalen in de oude school. De klassen 1, 2 en 3 huisden in het lokaal, dat het verst van de weg lag en de klassen 4, 5 en 6 kregen les in het lokaal dat dicht bij de weg lag.

De hoofdonderwijzer was de heer C. de Bree en de onderwijzeres was mejuffrouw Fuchs uit Weesp. Dus twee leerkrachten voor zes klassen in 1919! Ik denk in 1922, kwam er nog een meester bij, de heer Bokhorst; elke onderwijzer kreeg toen twee klassen.

De hoofdonderwijzer, C. de Bree, woonde met zijn gezin boven de klaslokalen.

De kinderen uit de Horstermeer, van de Bierhut en de Hinderdam bleven 's middags over in school en bij slecht weer kwamen de kinderen van de "Overhoek" (wasserij), Overmeer en de Goog er ook nog bij.

De kachels werden met cokes gestookt. Als het koud was zaten wij vlak bij de kachel, achter het scherm en konden wij ons brood lekker roosteren op de gloeiende kop van de kachel, want onder de middag waren de overblijvers alleen!

Ik heb geprobeerd een tekening te maken van de oude school.

In 1925 werd een nieuwe school gebouwd, ook aan de Dammerweg, welke ik in 1926 een jaar heb bezocht. Tegenwoordig heeft de brandweer huisvesting in de school.

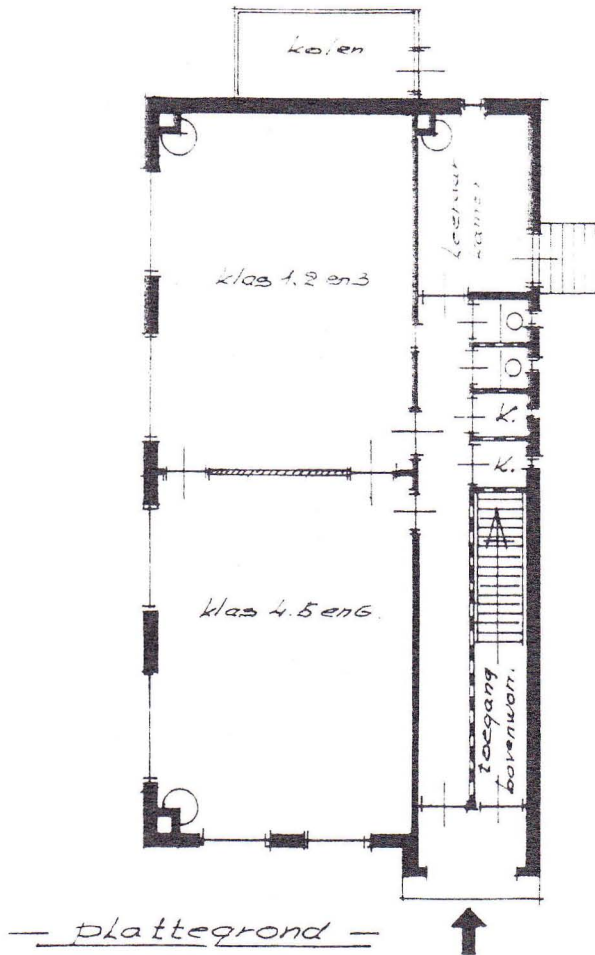
Zo ongeveer was de oude school. Van de bovenverdieping van de meester weet ik niets af, want daar ben ik nooit geweest.

Het gebeurde wel eens, dat je heel hard uit de gang bijne midden op de weg sprong, maar er waren bijna geen auto's, dus weinig verkeer.

Aan de voorzijde van de school was ongeveer 60 CM grond, met daarachter een ondiepe sloot.

Tekening Karel Scherpenhuijsen n.a.v. gegevens van G. Kostelijk en "Plan verbouwing der Christelijke school" van 28 augustus 1923.

SCHOOL MET DEH BÜBEL
in gebruik geweest tot 1926

UIT DE KRONIEKEN VAN HET KLOOSTER "DE VOORZIENIGHEID" IN NEDERHORST DEN BERG

Zr. Ansfrida Preller

In het jaar 1890, nadat pastoor Vismans de nieuwe kerk in Nederhorst den Berg had gebouwd, werd de oude kerk ingericht tot kapel en school en de oude pastorie aan de Voorstraat werd de woonplaats voor de zusters. De zusters Ursulinen kwamen zich daar vestigen. Zij bleven daar maar twee jaar en vertrokken al weer op 9 september 1892.

Pastoor Vismans klopte aan bij onze congregatie en na enig overleg werd er een overeenkomst voor vijf jaar gesloten tussen het bestuur van de congregatie en het kerkbestuur van Nederhorst den Berg.

Op 9 december 1892 kwamen de zusters Matthea, Ambrosia, Hyacintha, Eduarda, Ignatia en Susanna in Den Berg aan. De ontvangst van de zusters was recht aangenaam en hartelijk. De huishoudster van pastoor Vismans ontving hen in een warm vertrek met koffie. Even later kwam de zeereerw. heer pastoor de zusters verwelkomen. 's Middags werd het eten -heerlijk toebeleid- op een kruiwagen van de pastorie aan de Dammerweg naar de Voorstraat gebracht.

Op 19 december 1892 werd ter gelegenheid van de opening der school in de parochiekerk een gezongen H. Mis opgedragen en het Veni Creator gezongen. Er kwam een veertigtal kinderen ter school. Al spoedig steeg dit aantal tot zestig.

Gelijk met het begin der school kwamen ook de weeskinderen, of halfwezen, in huis. Hun aantal liep in de loop der jaren op tot 54 meisjes. Het grootst aantal zusters was 15 en wel in 1909.

Op 5 juli 1900 werd de eerste steen gelegd voor de bouw van nieuwe schoollokalen. In november van datzelfde jaar was de bouw voltooid. Pastoor Geenen deed de inwijding van het gebouw en hield een "schoone toespraak" tot de saamgestroomde menigte: kinderen, werklieden en dorpelingen, waaronder veel protestanten. (Dit gebeurde bij de eerste steenlegging!). Op 14 november 1900 werd het nieuwe gebouw ingewijd.

In 1903 werd ons huis –de oude pastorie– afgebroken en verrees het nieuwe gesticht. In oktober 1904 werd het nieuwe gedeelte ingewijd door pastoor Geenen.

Per 1 juli 1904 zijn huis en school helemaal aan de congregatie overgedragen door het kerkbestuur. In het jaar 1909 begon de aanbouw van 1 klaslokaal; in mei was de bouw voltooid en pastoor Van de Burg wijdde de nieuwe school in.

In het jaar 1922 op 10 mei werd de eerste steen gelegd voor de nieuwe school aan de overkant van de Vecht. De ingebruikname van de school had plaats op 2 oktober 1922. Door de schooljongens werden boeken, leermiddelen en allerlei materiaal op verschillende soorten van karretjes, als handkarren, bokkenwagens, enz., naar de nieuwe school aan de overkant van de Reevaart gebracht.

In 1936 vond de aanbesteding plaats van het nieuwe zusterhuis naast de school. De plechtige inwijding werd gehouden op 13 oktober 1936.

De nieuwe PIUS X kleuterschool werd ingewijd op 6 april 1959. Zr. Ulrica, die 34 jaar de kleuters van Den Berg onder haar hoede had gehad, was erbij tegenwoordig.

21

ZIN-SCHEID-TEKENS,

- by dit streepje houdt men een klein weinigje op.
- by dit gestipt streepje houdt men wat langer op.
- by deeze twee stipjes houdt men mede wat langer op.
- by dit enkel stipje is de groote ophouding.
- — by dit gestipt lyntje is de grootste ophouding vóór eenen nieuwen regel. (Zie het nader Onderricht.)

tusfchen zulke twee boogjes of haakjes wordt doorgaans eene ingelaschte ophouding of uitzondering geplaatst.

WARINSCHOOL

C. Verweij

Het is alweer enige jaren geleden, dat het 100-jarig bestaan van de Vereniging Warinschool op een uitbundige wijze gevierd is en zo oud ben ik nou ook niet, dat ik van het begin alles zou kunnen weten.

Enkele zaken zijn mij alleen bekend door overlevering, dit komt de juistheid niet altijd ten goede.

Bij het overlijden van de dames Warin werd (door hen) bij testament een bedrag toegekend onder beheer van de Kerkeraad der Nederlands Hervormde Kerk voor (een te bouwen) Hervormde school.

Bij de gelijkstelling van het Openbaar en het Bijzonder onderwijs in 1920 meenden de toenmalige Hervormde gezagsdragers, dat met der bouw van de Warinschool begonnen moest worden.

Door de plaatselijke aannemer is dat werk toen uitgevoerd. Het is een majestueus bouwwerk geworden, met gewelven eronder waarin men bijna rechtop kon lopen.

Dit heeft in 1940-1945 aan vele jongeren onderdak verschaft. Toen ik in ± 1950 voor het eerst deze ruimte betrad, waren de sporen daarvan nog goed te zien. Er lag ondermeer nog bedstro in.

Op dit gebouw is een zeer grote kap gebouwd met een kapconstructie, waarvan men meende dat die sterk genoeg zou zijn, wat helaas enige jaren later niet het geval bleek te zijn. Deze is dan ook versterkt door nog meer hout aan te brengen. Deze zeer grote ruimte was echter doelloos, want je kon er niet lopen.

Bij de oplevering van het gebouw bleek, dat de beschikbare gelden bij lange na niet voldoende waren om dit (in die tijd zeer luxueuse) gebouw te bekostigen.

Men had zeer duidelijk te hoog gegrepen. Er moest dan ook een flinke hypotheek aan te pas komen.

Door de gemeente werd aan die besturen of instellingen, die uit eigen middelen een schoolgebouw hadden doen verrijzen een vergoeding gegeven, waarmee dan eventueel de rente en aflossing kon worden betaald. In ± 1936 werd de mogelijkheid

geboden om dit te continueren of een bedrag ineens te ontvangen. Voor dit laatste heeft het toenmalige bestuur gekozen. De hypotheek werd afgelost en het voorschot kwam in beheer bij de Kerkeraad, die het renteloos uitleende aan het schoolbestuur; dit is tot op heden nog zo.

Toen ik in 1945 of 1946 wat meer bij de school betrokken raakte, bestond de Vereniging uit 14 of 15 leden, waarvan 5 bestuursleden. Wilde men lid worden, dan was men onderhevig aan ballotage waar, naar men toen meende, moeilijk doorheen te komen was.

Dit was een doorn in het oog van het hoofd der school, de heer H.J. Kalter, die zich dan ook beijverd heeft om daar verandering in aan te brengen, wat hem voortreffelijk is gelukt.

Op persoonlijk verzoek van de heer Kalter hebben vele mensen zich aangemeld als lid en werden allen zonder ballotage ingeschreven.

Op de eerstvolgende ledenvergadering bedankten 4 van de 5 bestuursleden om uiteenlopende redenen. Een praktisch nieuw bestuur werd gekozen met als voorzitter de heer L. Cossen, ambtenaar ter secretarie, later burgemeester van Krabbendijke, J. van Huissteden, penningmeester en J. Ploegstra, secretaris. Het secretariaat werd een jaar later overgenomen door bovengenoemde.

Behoudens wat kleine schermutselingen liep alles voortreffelijk met een chronisch tekort aan geld. De vergoeding per leerling van f 15,-- , vermenigvuldigd met een aantal leerlingen van \pm 100 werd f 1.500,-- per jaar en daarvan moest alles worden betaald, zoals onderhoud gebouw, brandstof, leermiddelen en soms een klein cadeautje, waar je niet onderuit kon! Gelukkig waren er nog andere kleine inkomsten, waardoor we in leven zijn gebleven.

Ook hebben enkele bestuursleden wat bijgespijkerd, bijv. toen de penningmeester geen brandstof meer geleverd kon krijgen. Gelukkig is thans alles anders en kan van geldgebrek niet meer gesproken worden.

Als bestuurslid heb ik vele jaren leerkrachten meegemaakt, eerder genoemde heer H.J. Kalter en juffrouw De Geus, die beiden de school vele jaren trouw zijn gebleven. tot aan hun pensioen toe. Het waren zeer gewaardeerde leerkrachten met liefde voor hun vak.

Tweemaal is de school verbouwd, de eerste maal wegens gevaar voor het instorten van die kolossale kap en het gevaar van het naar beneden komen van de gestucadoorde plafonds in de lokalen.

De tweede verbouwing betrof uitbreiding en modernisering, aangepast aan de eisen, zoals die aan het onderwijs en de huisvesting gesteld werden.

Specifiek wil ik nog vermelden: de samenvoeging van de Warinschool en de Gereformeerde school. De besprekingen die daaraan zijn voorafgegaan ter voorbereiding hiervan, door de da-gelijkse besturen van beide schoolverenigingen, zijn in een zeer prettige sfeer verlopen, steeds wisselend bij een der bestuurde-ren aan huis.

DE DORPSSCHOOL AAN DE BERG IN DEN BERG (1820-1880)

Jan Baar

"Het bezoek van eene wel ingerigte school laat nooit na eene hoogst aangename gewaarwording te verwekken bij den weldenkenden mensch, die een vriend is van kinderen, van beschaafdheid en deugd.

Bij de intrede in de school ademt men gemakkelijk en vrij in een ruim vertrek, dat luchtig is en wel verlicht. De wanden en de houten vloer zijn rein, de zoldering is hoog en de vensters laten van boven de nodige versche lucht in.

De kinderen zitten in klassen verdeeld, op banken of voor halve lessenaars; aan weerszijden, langs de rijen, is eene opene plaats genoegzaam tot doorgang voor meester en leerlingen. Alle de kinderen, ook de armste, zijn behoorlijk gereinigd en zijn zindelijk gekleed. Hun gelaat toont tevredenheid en aandacht. Schoon velen in getal, wordt er in de school geen gedruisch gehoord: de stilte heerscht. Allen zijn aanhoudend bezig; er zijn geene tusschenpoozingen van werkeloosheid.

De onderwijzer heeft een beschaafd en innemend voorkomen. In zijnen omgang is zijn toon met de kinderen bij uitnemendheid vriendelijk en zacht.Zijne goedkeuring is de beste belooning; zijne ontevredenheid de ergste straf.Niets geeft lof in de school dan braaf en leerzaam te zijn;Hij rust ook niet totdat allen alles volledig hebben begrepen.Tot oefening van het verstand maakt hij bovenal zijn werk van de rekenkunde en roemt den invloed, dien het gezang heeft op het hart der kinderen.Verlaat men de school en kan de meester u zijne nette woning en tuin wijzen, u verhalen, hoe een ambtenaar, van gemeentewege, de schoolgelden invordert en uitbetaalt, hoe uit dezelfde de verwarming der school en alle de schoolbehoeften worden gevonden; hoe de armenkassen of gemeentebesturen het schoolgeld van armen en behoeftigen voldoen, en hoe eene jaarwedde aanvult, wat nog aan inkomsten te kort schiet; ja, kan hij verhalen, hoe hij de hoop voedt van ook in zijnen ouderdom zich niet verlaten te zien, noch zijne weduwe en kinderen na zijn overlijden; dan gewis

noemt men het land gelukkig, waar zulke scholen zijn en waar zoo voor de onderwijzers wordt gezorgd. Wenschelijk ware het, dat het schoolwezen op dien voet door het geheele Rijk ware ingerigt".

Aldus een overpeinzing aangaande de ideale school in 1821. Dankzij de verslagen van de Rijksinspecteur Teissedre l'Ange uit het tweede kwart van de 19e eeuw, kan enigszins bekeken worden, in hoeverre de dorpsschool van Nederhorst den Berg aan dit ideaalbeeld beantwoordde.

VERANDERINGEN

Na de Franse Tijd werd Nederland een echte politieke staatkundige eenheid en werd het onderwijs tot een voorwerp van zorg voor de centrale regering. De scheiding van Kerk en Staat bracht de scholen onder lokaal gezag en Rijkstoezicht.

Het vroegere ideaal van de Christelijke opvoeding werd omgevormd tot dat van de burger, die zich maatschappelijk dienstbaar moest kunnen maken. In de school mochten alleen de algemeen Christelijke waarden aan de orde komen.

De Schoolwet van 1806 bepaalde tot 1858 de inrichting van het Lager Onderwijs. Twee belangrijke veranderingen waren de overgang van hoofdelijk op klassikaal onderwijs en de grote rol van het schooltoezicht. De bedoeling was, dat elke school twee keer per jaar door een inspecteur bezocht zou worden. Verder moest een leerkracht aan bepaalde eisen voldoen, werden de schoolgebouwen steeds met een kritisch oog bekeken en moest er een ondermeester aangesteld worden als het aantal leerlingen boven de 70 kwam.

Aanvankelijk viel Nederhorst den Berg onder de inspectie van de provincie Utrecht. Na de provinciale grenswijziging van 1821 werden Nederhorst den Berg, Ankeveen, Kortenhoef, Thamen, Uithoorn en Kudelstaart overgebracht naar het 8e district van Noord-Holland.

De inspecteur bezocht de school in den Berg nogal onregelmatig. Het dorp was in die tijd van reizen per schuit, per koets of te voet waarschijnlijk toch wat moeilijker te bereiken dan andere plaatsen.

GEBOUW EN INRICHTING

Als vanouds was de school gevestigd in het gebouw aan de zuidzijde van de kerkheuvel.

Op 14 juli 1823 bezocht inspecteur Teissedre l'Ange, Waals predikant te Amsterdam, voor het eerst de school van Nederhorst den Berg. Hij trof daar de onderwijzer Martinus van Rikxoort, die hij een aantal jaren eerder ook al eens in zijn inspectie ontmoet had: "Zijn onderwijs was nagenoeg in denzelfden staat, doch zijn bestaan was verbeterd door een Rijkstoelage.Zijn schoolvertrek was aanmerkelijk verbeterd. Ik vond er de Tabellen en eene letterkast, door hemzelf zeer goed en net gemaakt".

Twee jaar later vindt hij, dat er nogal wat te verbeteren valt aan het lokaal, maar hij is er zich ook terdege van bewust, dat dat niet de essentie van het onderwijs uitmaakt: "Met al die uiterlijke verbeteringen zal de school niet meer ziel en leven krijgen". In zijn verslag van 1826 noteert de schoolopziener: "Eene betere inrigting van tafels en banken is noodig., behalve dat de school slechts aan eene zijde verlicht is, doordien het gebouw aan de andere tegen den berg aanstaat, is het lokaal anders nogal wel". In 1827 werd een toelage van *f* 60,- voor schoolmeubilair verstrekt.

Bij zijn bezoek van 1833 kan de inspecteur constateren, dat het schoolvertrek aanmerkelijk verbeterd is, o.a. door nieuwe ramen. Drie jaar later merkte hij op, dat het lokaal wel wat benauwd was, "maar het was een warme dag. Overigens was alles vrij wel". Op 17 juni 1841 was de heer Teissedre persoonlijk aanwezig bij de "inwijding" van het vergrote en verbeterde lokaal. De gemeente had twee woninkjes aan de oostzijde van de school aangekocht, waardoor er ook lichtramen aan die kant konden worden aangebracht en de ruimte groter werd. Vóór de uitbreiding was er eigenlijk hoogstens plaats voor 60 leerlingen, terwijl het regelmatig voorkwam, dat de school door 90 leerlingen bezocht werd, waardoor, "behalven de nadeelige gevolgen voor hunne gezondheid, het onderwijs onmogelijk volgens de bestaande inrigtingen en verordeningen, naar behoren kan worden gegeven".

In 1846 werden woonhuis, schoollokaal en meubelen in goede staat bevonden. Op 4 augustus 1851 bracht inspecteur Teissedre l'Ange zijn laatste bezoek aan de school.

Zijn opvolger Beeloo noteerde naar aanleiding van zijn eerste bezoek op 8 september 1853, dat het lokaal "zeer goed, ruim en luchtig" was, "met het licht aan de eene zijde en achter de leerlingen. De meubelen zijn in goeden staat".

LEERLINGEN EN SCHOOLBEZOEK

Op 18 april 1825 trof de schoolopziener 44 kinderen aan in de school: 19 in de laagste, 10 in de middelste en 15 in de hoogste klassen. De meisjes en jongens zaten apart. De leerlingen "dienden allen zindelijk en wel gewasschen ter School te komen" en ze moesten een vaccinatiebriefje inleveren, als bewijs, dat ze ingeënt waren tegen de koepokken. Er waren acht kinderen op school, waarvan het schoolgeld betaald werd door de diakonie. Voor 1811 werd er door het Gemeentebestuur geld gegeven voor het onderwijs van de "minvermogende onbedeelden, hoedanige een lid van den Raad mij zeide er vele te zijn". Een jaar later trof hij op 15 juni maar weinig leerlingen aan, maar hij kwam dan ook net voordat de school uitging. De meester was zo vriendelijk de schooltijd te verlengen, maar niet iedere leerling kon natuurlijk blijven.

In 1830 moest de Bergse school het bezoek van de inspecteur ontberen: "Door den vroegen, strengen en langdurigen winter en opgevolgde algemeene mazelen ziekte, welke met het vroege voorjaar de scholen ontvolkt heeft, werd ik verhinderd dezelve te bezoeken". De zachte winter van 1831 bevorderde het schoolgaan gelukkig weer.

Bij het inspectiebezoek in het najaar van 1839 werden 81 kinderen "opeengepakt" aangetroffen, terwijl er wel 92 kinderen op de schoollijst stonden. Tijdens het bezoek bij gelegenheid van de vergroting van het lokaal in 1841 werden 118 kinderen geteld, "wier geregeld en gepast onderwijs door de vergroting en betere inrigting van het schoolvertrek nog winnen moet".

In oktober van het jaar daarop waren er 86 leerlingen aanwezig. Er stonden 120 leerlingen ingeschreven, maar "er waren verscheide kinderen aan het rooyen van aardappelen". Op 27 oktober 1846 moest de inspecteur constateren: "Jammer, dat het getal scholieren afneemt door gebrek aan verdiensten. Het hoogste getal op de lijst is 80; in 1844 nog 100. Ik vond er in de school 51, j. 34, m. 23. Er waren velen ziek". Een jaar later

waren er van de 80 leerlingen, die op de lijst voorkwamen 57 aanwezig; weer waren er veel zieken.

De opvolger van Teissedre l'Ange –inspecteur Beeloo– bezocht Nederhorst den Berg voor het eerst op 8 september 1853. Hij tekende aan, dat er van de 80 ingeschreven leerlingen er maar 58 aanwezig waren: "Een groot gedeelte was afwezig uit hoofde van het R.C. Kerkfeest". Die dag werd het feest van Maria Geboorte gevierd.

Al in 1821 staat er in het inspectiejaarverslag te lezen, dat het laatste gedeelte der week voor Pasen zo door Rooms-katholieke godsdienstplechtigheden bezet is, "dat er geen kinderen in de scholen aanwezig zijn, als men op die dagen komt". In het verslag over 1843 staat vermeld: "Op sommige plaatsen verliest het (onderwijs) aan regelmatigheid door drukke kerkgang in de R.C. kerken, gedurende den schooltijden in de week buiten de verplichte feestdagen. De werkloosheid en onverschilligheid heeft ook meegewerkt tot slap schoolgaan". Deze situatie zou alleen nog maar erger worden, want, zo vermeldt het rapport van 1849: "de deugdzaamheid van het onderwijs blijft bestaan, en zou nog meer nut stichten, ware het schoolgaan onafgebroken. Er schijnt geen middel tegen dat kwaad". Misschien, zo oppert de schoolopziener, zou het helpen, als de leerlingen geld toe zouden krijgen na vervuld schoolbezoek. Afgezien van de katholieke feestdagen, waren er nog veel meer oorzaken van onregelmatige schoolgang: ziekte, dagen en uren, dat er op 't veld of in en om het huis gewerkt moest worden, de onbereikbaarheid van de school in bepaalde tijden van het jaar, geldgebrek, geen interesse, etc. Het kon ook nog gebeuren, dat er geen school gehouden werd, omdat de meester andere verplichtingen had. Begin oktober 1856 maakte de inspecteur een vergeefse reis naar den Berg. Hij trof niemand in de school aan, "uit hoofde van de begrafenis van een aanzienlijk inwoner dezer gemeente, waarbij beide leerkrachten moesten assisteren". Jacob Schottelink, zoon van burgemeester Schottelink, was op 20 jarige leeftijd overleden. Uiteraard verlieten veel kinderen voortijdig de school. Het zou nog zo'n halve eeuw duren, voordat het grootste deel van de kinderen de school met enige regelmaat zou bezoeken.

ONDERWIJS EN LEERSTOF

De school bestond uit drie klassen: in de eerste klas leerden de kinderen de letters en cijfers lezen en woordjes spellen, in de tweede klas kwamen schrijven, boekjes lezen en de eerste beginselen van het rekenen aan bod en in de derde klas, gramatica, aardrijkskunde en geschiedenis. En natuurlijk in alle klassen het algemeen Christelijk onderricht, dat echter, met name op het platteland, nog lang protestants gericht bleef, doordat de Nederlands Hervormde Kerk een stempel op de school kon blijven drukken.

Inspecteur Teissedre l'Ange was redelijk te spreken over de onderwijssituatie, die hij bij zijn eerste bezoeken aantrof. In 1833 bemerkte hij een "aanmerkelijke verbetering", door de aanwezigheid van een bekwaam ondermeester. Deze leerkracht bleef echter niet lang. In 1839 trof hij ondermeester van Westrene aan, over wie hij zich zeer lovend uitliet: "De vorm- en getallenleer, doorgaande bezigheid door 't gebruik van leitjes, goede orde en toon en verstandig vragend en leerend ontwikkelen, dezulks beviel mij zeer; ik hoop nu maar, dat deze zeer geschikte man blijven zal".

Twee jaar later werd de schoolopziener getroffen door het kinderlijk gezang, dat hier "bijzonder tot vorming en stemming der jeugdige gemoederen dienstbaar gemaakt (wordt), waartoe de smaak voor muzyk, en de gepaste oefening in derzelve gronden en regelen zeer bevorderlijk zijn". Verder vond hij de staat van het onderwijs goed, er werd voldoende aandacht aan "de nieuwe maten en gewigten" (het metrieke stelsel) geschonken en de koepokinenting werd goed bijgehouden.

Naar aanleiding van het bezoek van 27 oktober 1846 schreef de inspecteur in zijn verslag: "De leerlingen schreven goed, terwijl de tekenen aan het bord en de letterkast stonden; verder hoorde ik lezen, vragen en antwoorden, en hield zelf een gesprek, ook over de regel van drieën". Een jaar later roemt hij de orde, stilte en bescheidenheid: "Het onderwijs als voren geregeld, verstandig, ontwikkelend en vormend tot zedelijkheid en Godsvrucht". In zijn laatste rapportage maakt hij er gewag van, dat de kaart van Nederland de wand versierde. Ook noteert hij dan iets over de avondschool.

Gedurende vier maanden van het jaar wordt er avondschool gehouden, die bezocht wordt (in dat jaar) door 8 jongens en 4 meisjes. Op woensdag is er ook nog zangschool, waaraan 15 jongens en 15 meisjes deelnemen. Verder werden er aan sommige leerlingen "lessen gegeven in het fransch".

Inspecteur Beeloo was ook redelijk te spreken over het onderwijs, "doch bij eenig nader onderzoek in de bijzonderheden, kwam het mij voor, als of er wel iets aan de grondigheid van hetzelfde ontbrak. Na den afloop van den schooltijd had ik hierover in een onderhoud met de onderwijzers, 't welk, zoo ik hoop, eenige goede resultaten zal opleveren voor het vervolg. Overigens was de orde en de stilte in deze school lofwaardig".

Bij zijn bezoek in de zomer van 1857 toonde hij zich ook niet helemaal tevreden, "de vorderingen lieten over het geheel te wensen over, vooral in het lezen.Het rekenen, de kennis van maten en gewigten ging beter. De kinderen zijn echter ook hier van zeer jeugdigen leeftijd en men kan daarvan niet zeer veel vorderen".

HOOFDMEESTER EN ONDERMEESTER

In het jaar 1805 wordt Martinus van Rikxoort uit Vianen, oud 21 jaar, aangesteld als schoolmeester. Hij zal aanblijven tot hij 76 jaar is.

Een schoolmeester in het begin van de 19e eeuw kon een zeer veel omvattende werkkring hebben. Martinus van Rikxoort vervulde jarenlang vele functies in de dorpsgemeenschap. Als eerste wordt hij op 27 december 1805 aangesteld als gaarder (inner) van alle "onbeschreven middelen door de Raad van Finantien van het Departement Holland". Ook gaat hij de functies van koster en voorzanger in de Hervormde Kerk vervullen, en is hij doodgraver en aanspreker. Later wordt hij ook nog assessor (wethouder) en hulpambtenaar. Verder zal hij natuurlijk voor veel losse werkzaamheden gevraagd zijn, zoals bijv. het schrijven van officiële brieven. De hoofdmoot van zijn inkomen verkreeg hij uit de schoolgelden, die de leerlingen moesten afdragen, als zij de school bezochten. Ook uit de verkoop van schoolbehoeften kreeg hij inkomsten. Af en toe een gratificatie of toelage was uiteraard welkom. Verder had de

meester vrij wonen. Al met al vormde het echte salaris van de schoolmeester maar een beperkt onderdeel van zijn inkomen.

Al in 1819 hoorde van Rikxoort, wat het betalen van de personele omslag voor de gemeentefinanciën betreft, bij de midden-groep van de belastingbetalers. In 1844 betaalde hij *f* 9,50 personele omslag, ongeveer eenzelfde bedrag, dat door een grote boer betaald werd.

Van zijn inkomsten moest de bovenmeester wel zelf zijn ondermeester betalen.

Onderwijzer Van Rikxoort was een leerkracht van de derde rang. Dit hield in, dat hij eigenlijk alleen maar kennis en ervaring hoefde te hebben wat betreft lezen, rekenen, schrijven en de beginselen van de Nederlandse taal.

Bij het bezoek van 1823 vond inspecteur Teissedre l'Ange, dat Van Rikxoort "veel goede wil" vertoonde. "Ik deelde eenige aanmerkingen, onder anderen heraanbeveling van het onderwijs in het nieuwe stelsel". Een jaar later merkte hij op: "De onderwijzer is een van die menschen, die ten goeder trouw meent, de dingen goed te doen, zonder echter er den waren geest van te vatten". In 1833 was er "een bekwaam ondermeester gekomen, die de hoofdonderwijzer, die ondertussen assessor geworden was, zeer goed terzijde stond. De goede hulpkracht bleef niet lang. Bij zijn bezoek van 1836 trof de inspecteur een ander aan: "Schoon nog niet zoo in het zadel als zijn voorganger, gaf Meester Rikxoort, dien hij genoegzaam geheel vervangt, goed bericht van hem". Ook deze veelbelovende kracht bleef niet lang. In 1839 gaf G.A. van Westrene les aan de Bergse kinderen. Hij was 30 jaar en voorzien van de tweede rang. Dit hield in, dat hij ook de voornaamste taalregels kende en begrip van aardrijkskunde en geschiedenis had. De nieuwe leerkracht maakte een prima indruk. Al gauw verving hij de hoofdonderwijzer helemaal en dat deed hij "uitmuntend en met zijn geheele ziel. Zijn onderwijs is ontwikkelend, zacht, ernstig, geregeld en leidt tot godsdienst, goede zeden en manieren. Ook is hij zeer gezien en van de kinderen geliefd".

Inspecteur Beeloo deelt het goede oordeel over van Westrene met zijn voorganger. Hij noteert in zijn eerste verslag van 1853: "De bejaarde onderwijzer M.v.Rikxoort doet zelf niet veel meer aan het onderwijs, 't welk genoegzaam geheel gegeven wordt door den ondermeester J.A. Westrene, die mij zeide reeds veertien jaren in deze school werkzaam te zijn".

Hoofdmeester Van Rikxoort vraagt en krijgt per 1 januari 1861 op 76-jarige leeftijd eervol ontslag. Hij zal nog enige jaren van zijn pensioen van *f* 473,-- per jaar genieten. Ondermeester Van Westrene volgt hem op. Ook hij zal zijn onderwijsloopbaan in Nederhorst den Berg beëindigen. Hij overlijdt op 12 maart 1880.

Door de nieuwe schoolwet van 1857 veranderde de situatie voor de leerkrachten. De salarissen en vergoedingen werden dusdanig, dat het mogelijk was uitsluitend van de onderwijsinkomsten te bestaan, ook al bleef het wat aan de zuinige kant. Veel bevoegdheden betreffende het onderwijs kwamen bij de gemeente te liggen, hetgeen de nodige financiële consequenties had. De jaarwedde van de hoofdonderwijzer van de Bergse school werd vastgesteld op *f* 500,--. In 1867 werd het salaris verhoogd met *f* 50,--. Een hulponderwijzer verdiende toen hier *f* 350,--.

Om alles zo goed mogelijk te financieren moest de gemeente schoolgeld gaan heffen. Vanaf 1860 was de regeling zo, dat er voor één kind 60 cent betaald moest worden per maand, voor twee kinderen uit één gezin 90 cent en verder voor elk kind meer 40 cent. In 1861 waren er in het 4e kwartaal 29 ouders, die schoolgeld betaalden.

SCHOOLVERSLAG OVER 1858

De wet van 1857 schreef o.a. voor, dat het Gemeentebestuur een Verslag van den toestand van het Onderwijs bij de Gemeenteraad moest indienen. Dat verslag werd door de plaatselijke Schoolcommissie, die bestond uit burgemeester en wethouders, opgesteld. De commissie deelde in het verslag over 1858 mede, dat er voor het geven van huisonderwijs zeer weinig gelegenheid is, "dewijl het grootst gedeelte der kinderen bij het verlaten der Gemeente-School zich reeds met veldarbeid moeten bezighouden, en door de enkelen die daarop een uitzondering maken, elders de kostschool wordt bezocht". De commissie vond het schoollokaal "ruim, luchtig en overigens in zeer goeden staat". De school is toegankelijk voor alle kinderen, "zonder onderscheid van Godsdienstige gezindheid", en de onderwijzers hebben zich zo gedragen, "dat geen schorsing of ontslag is nodig geweest". De gemeente heeft gezorgd voor de

Aan den Raad
der Gemeente Beder-
horst den Berg.

Geeft met verschuldigde achtung
te kennen Martinus van Rikxoort,
Sedert den Jare 1805 Hoofd Onderwijzer
in de Openbare School derze gemeente:

Dat zijne hooge jaren (als reeds den
Ouderdom van 76 Jaren bereikt hebbende)
hem doet verlangen deze zijne Betrek-
king te kunnen verlaten.

Redenen waarom hij zich, onder
dankbetuiging voor het vertrouwen
zoo vele jaren in hem gesteld, tot U is
wendende, met het Verzoek, hem met
Primo Januarij 1861, met aanspraak
op Pensioen, een eervol Ontslag uit
gemelde betrekking te willen verlee-
nen.

Bederhorst den Berg,
den 21 Augustus 1860.

te Welk doende enz.

M. Rikxoort.

jaarwedde van de onderwijzer (f 150,--), de kosten voor het instandhouden van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning en aanschaf en onderhoud van de schoolmeubelen. In 1858 int de gemeente nog geen schoolgelden. Het Bijzonder onderwijs – het godsdienstonderwijs– is door de hulponderwijzer in de gemeenteschool gegeven. De schoolcommissie heeft de school twee keer bezocht. De Raadsvergadering van 28 februari 1859 keurt dit eerste Onderwijsverslag goed.

In april verklaart het Gemeentebestuur aan de Schoolopziener, "dat door den Hoofd – noch hulponderwijzer handel gedreven, nering gedaan of eenig beroep uitgeoefend wordt, doch dat door den hoofdonderwijzer de betrekking van koster en voorzanger in de Gereformeerde Kerk wordt waargenomen en tevens als doodgraver en aanspreker werkzaam is".

OPENBAAR EN CHRISTELIJK

Het onderwijs was vanaf 1806 openbaar en voor ieder toegankelijk. De inhoud van het onderwijs was niet aan een bepaalde godsdienstige richting gebonden. De centrale overheid stelde de regels vast en verzorgde de inspectie, maar de lokale besturen betaalden liefst zo weinig mogelijk. De band met de Hervormde Kerk bleef ook in Nederhorst den Berg bestaan.

Deze situatie werd door meerdere groeperingen al gauw als onbevredigend ervaren. Al in het begin van de 19e eeuw waren er hier en daar strubbelingen over de identiteit van de openbare school. Rond 1840 werden de geschilpunten breed uitgemeten. Zowel veel orthodox-protestanten (De Afscheiden van 1834) als Rooms-katholieken namen geen genoegen meer met het vage, haast ongrijpbare algemeen Christelijke karakter van het onderwijs. Het beginnen en eindigen met een Christelijk gebed en een Evangelisch gezang, alsmede een gepast gebruik van de Bijbel leidde tot een schipperende Christelijke "allemansschool". De leerstellige protestanten wilden echt duidelijk protestants-christelijk onderwijs. De katholieken wilden geen protestantse "dwang" en ze wilden niet, dat het Bijbellezen aan leken werd toevertrouwd. In de rapporten van inspecteur Teissedre l'Ange en zijn opvolger zijn ook sporen te vinden van deze beginnende schoolstrijd.

In 1841 schrijft de schoolopziener: "Voorts heb ik bij het bezoek van de Gooische scholen niet gemerkt, dat vreemde invloed, inzonderheid van geestelijken, zich deed gelden. Alleen kwam het mij wel een en andermaal voor, dat de onderwijzer van deze of gene school, meestal door de kinderen, vanwege den heer Pastoor der plaats, was gewaarschuwd, dat zij dit of dat boekje niet mochten lezen".

In 1842 maakt de heer Teissedre er melding van, dat pastoor van Rossum opgave van de boeken, die in school gebruikt worden, had gevraagd en gekregen. Zijn Eerwaarde sprak van "Hooger order".

In mei 1844 wordt de pastoor verzocht een conceptbrief aan het plaatselijk bestuur te zenden, waarin met name gevraagd wordt het onderwijs in de Bijbelse Geschiedenis niet meer te laten geven door de onderwijzer, daar dit onderwijs, in nauw verband staat met "het leerstellige der Godsdienst", en dat mag volgens de wet op school niet aan de orde komen.

De strijd om de identiteit van de school breidde zich steeds verder uit.

In 1848 kwam er wettelijke vrijheid van onderwijs, die uitgewerkt werd in de wet van 1857. Dit leidde er toe, dat er steeds meer bijzondere scholen op godsdienstige grondslag opgericht werden. In 1869 bericht Burgemeester Schottelink aan de commissaris van de Koningin, dat er een "naai- en breischool" in de protestantse bewaarschool is ingericht, waar les gegeven wordt aan leerlingen, die anders die school niet zouden bezoeken.

In 1877 lukt het Pastoor Vismans en het R.K. Kerkbestuur een naai- en breischool te stichten aan de Voorstraat. De lessen zullen gegeven worden door Eerwaarde Zusters uit Duitsland.

Zo kunnen (in de woorden van de pastoor) de kinderen (meisjes vooral) onttrokken worden "aan de leiding van eene gereformeerde onderwijzeres, die niet nalaat de Roomsche kinderen in hun godsdienst te krenken, zooals door het Kruismaken en het Weesgegroet bidden opzijde te zetten, het niet eerbiedig spreken over Maria en het opvullen hunner jeugdige hoofden met Bijbelteksten, enz.". Het geld voor het nieuwe gebouw moest geheel van de parochianen komen.

Nog later resulteerde de strijd om het godsdienstonderricht in de oprichting van de Christelijke School aan de Voorstraat in

1882. In 1888 werd, als gevolg van de Doleantie, een tweede Christelijk school gesticht, de latere school met den Bijbel. De R.K. school ging officieel van start op 1 mei 1890 in het oude kerkgebouw aan de Voorstraat.

De bijzondere scholen kregen vanaf 1889 enige staatssteun. Deze geldelijke ondersteuning werd steeds verder uitgebreid, totdat bij de wet van 1920 de volledige financiële gelijkstelling van Openbaar en Bijzonder onderwijs geregeld werd.

GEGEVENS:

Archief van het Rijksschooltoezicht in N.H., 1801/1857.

RANH, inv. nr. 108, 122 en 135.

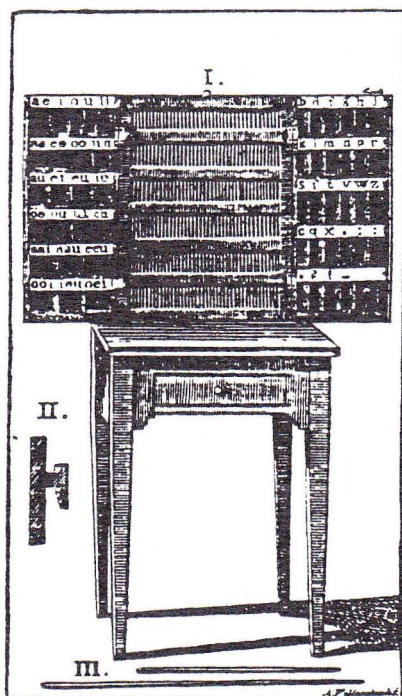
Dr. R. Reinsma-Scholen en schoolmeesters onder Willem I en II, Den Haag.

Begeleidingscommissie Project 1840 - Holland rond 1840, 1991.

P.Th. Boekholt - Onderwijsgeschiedenis, 1991.

Jan Baar - Nu, gij bouwt niet uit weelde, 1990.

Gemeentearchief N.d.B. - SAGV - m.n. - inv.nr. 188.

De letterkast of leesmachine van De la Bar, die door P.J. Prinsen sterk werd gepropageerd

- Overzicht "Onderwijs in Nederhorst den Berg".
- 1795 Begin van de Franse Tijd. Bataafse Omwenteling.
- 1798 Eerste Nationale Grondwet. Scheiding van Kerk en Staat. Agentschap voor nationale opvoeding.
- 1801 Eerste Schoolwetgeving.
- 1806 Wet voor het lager schoolwezen en onderwijs in de Bataafse Republiek.
Klassikaal onderwijs in plaats van hoofdelijk onderwijs. Regeling Rijksschooltoezicht.
- 1819 Schoolhuis van het hoofd der Openbare School opgeknapt.
- 1841 Vergroting Openbare School, Achterdorp.
- 1848 Vrijheid van onderwijs.
- 1849 Afschaffing lijfstraffen.
- 1851 Nieuwe gemeentewet. Grotere onderwijsverplichtingen voor gemeente.
- 1857 Wet op het lager onderwijs. Bijzonder (confessioneel) onderwijs mogelijk. Verbetering positie van de onderwijzer.
- 1861 Schoolgeldheffing door de gemeente.
- 1868 De openbare school wordt door de bisschoppen ontraden voor katholieken.
- 1869 Oprichting bijz. naai- en breischool (prot.).
- 1874 Verbod op de kinderarbeid.
- 1877 Opening R.K.Bewaar - Naay - en Breischool aan de Voorstraat, onder leiding van de Zusters Franciscanessen uit Paderborn (Dld).
- 1878 Wet op het lager onderwijs. 't Rijk neemt een groot deel van de onderwijskosten van de gemeenten over.
Geen subsidie voor het bijzonder onderwijs.
- 1879 Meester Klinkenberg van de O.L.S. gaat weer "Avondschool" houden. Herhalingsonderwijs.
- 1881 Oprichting Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs te Nederhorst den Berg.
- 1882 Inwijding schoolgebouw van de Chr.Nat.Sch., Voorstraat A36. Hoofd J.H.v.d.Hoeven.
- 1883 Verbouwing Openbare School.
- 1886 Doleantie.
- 1887 Splitsing der Vereniging voor Chr.Nat.Ond. te N.d.B. Hervormde school - Hoofd H.Betist, Gereformeerde school - Hoofd J.H. v.d.Hoeven.
- 1888 3 April - Start Gereformeerde school.
- 1889 Wet tot regeling van het lager onderwijs. Subsidie voor het bijzonder onderwijs.
Rijksalarisbijdrage voor bijzondere scholen.
- 1890 Mei - Opening R.K.School voor lager onderwijs in de oude kerk aan de Voorstraat onder leiding van de Zusters Ursulinen van Grubbenvorst.
- 1890 Ontslag onderwijzeres. De Openbare School een eenmansschool.
- 1892 1 Oktober - Vertrek Ursulinen.
- 1892 12 December - Start van het R.K.Onderwijs door de Zusters van de Voorzienigheid uit Amsterdam, onder supervisie van het R.K. Kerkbestuur.
- 1900 Wet regeling leerplicht.
- 1900 Eerste steenlegging R.K.School met slaapzalen.
- 1901 Instelling Cie tot Wering van Schoolverzuim.
- 1903 Bouw Gesticht "De Voorzienigheid" aan de Voorstraat.
- 1903 13 Januari - Opening nieuwe Gereformeerde school, Dammerweg. Boven de school is de onderwijzerswoning.
- 1904 De Zusters van de Voorzienigheid gaan het R.K.Onderwijs geheel zelfstandig verzorgen onder de naam van: Hiëronymus Aemilianus Stichting.
- 1908 Bijbouw R.K.School, een lokaal.
- 1910 De Gemeenteraad bespreekt opheffing Openbare School.
- 1911 September. Sluiting der scholen vanwege de mazelen.
- 1913 De Openbare School telt maar 21 leerlingen. De ouders willen er toch een leerkracht bij.
- 1916 De O.L.S. wordt opgeknapt.
- 1920 Wet tot regeling van het algemeen vormend onderwijs. Financiële gelijkstelling openbaar en bijzonder onderwijs.
Einde Schoolstrijd.
- 1920 18 Maart - Bespreking ten gemeentehuze om te bezien of de twee Chr. scholen misschien samen kunnen gaan.
- 1920 24 Maart - Eerste steenlegging nieuwe Warinschool, (Hervormd).
- 1921 4 Januari - Warinschool in gebruik genomen.
- 1921 Oprichting Ouderraad der O.L.S.
- 1921 1 Oktober - Grote brand in Gesticht en R.K.School.
- 1921 Instelling Commissie van plaatselijk toezicht op het lager-onderwijs
- 1922 Eerste adres aan G.R. en G.S. om te komen tot verplaatsing van de O.L.S. naar de Horstermeer.
- 1922 April. De gemeente gaat zelf het schoolgeld innen.
- 1922 10 Mei - Eerste steenlegging R.K.School "De Voorzienigheid" aan de Dammerweg. (Jozefschool).
- 1922 2 Oktober - Ingebruikname R.K. School.

- 1923 De O.L.S. aan de heuvel wordt een beetje opgeknapt.
 1923 31 Mei - Besluit Gemeenteraad: Geen nieuwe O.L.S.
- 1923 Juni - Verbouwplannen School met den Bijbel aan de Dammerweg.
 1926 6 Januari - Nieuwe Gereformeerde school aan de Dammerweg in gebruik genomen.
 1928 Maart - Schoolvereniging Horstermeer e.o. opgericht.
 1929 22 Maart - Opening Openbare School in de Horstermeer.
 1930 1 Mei - Sluiting Openbare School op het Achterdorp.
 1936 Bouw en ingebruikname Zustershuis. Voortzetting vervolgonderwijs Naaischool.
 1937 Betegeling speelplaats Jozefschool en aanleg riolering.
 1940 Mei - Inundatie Horstermeer. Schade aan O.L.S.
 1945 19 April - Tweede inundatie van de Horstermeer. Schade aan O.L.S. en ambtswoning. Totaal 5.824,50 gld.
 1946 Besprekingen over eventueel samengaan der twee christelijke scholen.
 1947 Oprichting Christelijke Vereniging voor Voorbereidend Lager Onderwijs. Een kleuterschool voor alle christelijke gezinden.
 1947 Eerste gesprekken over een gymnastieklokaal.
 1948 Start Chr. Kleuterschool in de Warinschool.
 1950 Uitbreiding School met de Bijbel met een derde lokaal.
 1951 Tijdelijke sluiting Chr. Kleuterschool i.v.m. difterie.
- 1955 Kleuteronderwijswet.
- 1956 Vergroten ramen Jozefschool. Vernieuwing elektrische verlichting.
 1958 Start tweede Chr. Kleuterschool in gebouw "de Ark", Overmeersweg, Overmeer.
- 1958 22 September - Eerste steenlegging R.K. Kleuterschool Pius X, naast het Zustershuis aan de Dammerweg.
 1959 6 April - Opening Pius X Kleuterschool.
 1960 26 Maart - Opening Chr. Kleuterschool "Van Harinxma thoe Slooten", Vreelandseweg, Overmeer.
 1960 27 December - Eerste steenlegging van het gymnastieklokaal bij de Warinschool.
 1961 Opening verbouwde Warinschool met gymlokaal voor algemeen gebruik.
 1964 Start regelmatige gesprekken der besturen van de twee Chr. scholen over een eventueel samengaan.
 1965 April - Dependance O.L.S. aan de Weth. Bloklaan voor klas 1.
 1967 Oprichting Oudervereniging St. Jozef- en Pius X school.
 1967 30 Nov. - Eerste steenlegging Mr. Kremerschool door wethouder Gerla.
 1968 16 Febr. - Opheffing van de Vereniging tot Stichting en Instandhouding van scholen met de Bijbel te N.d.B.
 1968 1 Augustus - Samengaan der twee Chr. scholen in een schoolvereniging onder de naam "Warin".
- 1968 29 Aug. - Opening O.L. Meester Kremerschool aan de Reigerlaan.
 1968 Ingebruikname Openbare Kleuterschool "De Blokkendoos" in de voormalige dependance van de O.L.S.
 1971 Augustus - Start tweede Chr. Kleuterschool "De Kleuterhof" in de oude school met de Bijbel aan de Dammerweg.
 1972 Oudercommissie opgericht aan de Warinschool.
 1974 9 Aug. - Raadsbesluit w.b. Jozefschool: Nieuwbouw i.p.v. verbouw.
 1973 De Hiëronymus Aemilianus Stichting draagt de R.K. scholen over aan de Stichting Katholiek Basis- en Kleuteronderwijs Nederhorst den Berg.
 1973 11 Aug. Opening Chr. Kleuterschool "Kleuterhof" in de Horn- en Kuijerpolder.
 1973 13 Aug. Start Openbare Kleuterschool in de Horn- en Kuijer in een lokaal van "De Kleuterhof"
 1974 Bouw eenklassige openbare kleuterschool "Gruthut" aan de Breiterlaan in de Horn- en Kuijerpolder.
 1975 9 September - Opening aanbouw Warinschool.
 1975 Vereniging tot instandhouding van Chr. Nationale Scholen, genaamd Warin te Nederhorst den Berg - Eerste bestuursvergadering van de Warinschool met de twee voormalige kleuterscholen.
 1975 Openbare Kleuterschool "De Blokkendoos" gaat tijdelijk in het gebouw "de Notenbalk", naast de Mr. Kremerschool.
 1975 18 Nov. - Begin sloop Jozefschool. Drie klassen worden ondergebracht in de voormalige School met de Bijbel, twee klassen in containerlokalen op de parkeerplaats en een klas in de consistoriekamer van de Ger. Kerk.
 1975 18 Dec. - De eerste paal voor de Jozefschool wordt geslagen door Weth. Blok.
 1976 17 Maart - Eerste steenlegging nieuwe Jozefschool.
 1976 6 Okt. - Opening nieuwe Jozefschool.
 1977 23 Nov. - Opening openbare kleuterschool "De Blokkendoos" en uitbreiding Meester Kremerschool door wethouder D.P. Blok.
 1980 Sloop gymnastieklokaal bij de Warinschool. Bouw van Sporthal "De Blijk".
 1981 Oktober - Viering 100 - jarig bestaan van de Warinschool.
 1982 13 Oktober - Opening aanbouw kleuterafdeling aan de Jozefschool. Jozefschool geïntegreerd met Pius X. tot basisschool.
 1985 Wet op het basisonderwijs.

DE LAGERE SCHOOL IN OORLOGSTIJD.

A. Kostelijk

Ergens in de kast vond ik onlangs een zwart mapje met daarin een groen boekje. Voorop dit boekje stond in duidelijke zwarte letters, dik onderstreept: "**ZINDELIJK BEWAREN**".

Dit is gebeurd, want het rapportboekje van mijn lagere schooltijd ziet er nog steeds zindelijk uit.

Nu kan ik ook zien, dat deze schooltijd liep van mei 1941 tot september 1948; dus voor een groot deel in de oorlog.

In die tijd was de kleuterschool nog niet of nauwelijks bekend in Nederhorst. Hierdoor kon je niet aan school gaan wennen, maar mocht je als zesjarige gelijk vijf hele dagen van negen tot twaalf en van half twee tot half vier naar school.

Omdat ik ca. drie KM van school woonde en een fiets alleen voorkwam op het wensenlijstje aan St. Nicolaas, ging ik lopend naar school en moest "overblijven". Hierin stond je niet alleen, want niemand had een fiets. Bovendien waren er veel grote gezinnen, dus het aantal schoolgaande kinderen was groot.

In die tijd werden de eerste en de tweede klas toevertrouwd aan juffrouw Fuchs uit Weesp. Zij droeg altijd een leren jas, want ze was zwaar vooruitstrevend, ze kwam op de motorfiets.

Omdat de School met den Bijbel (de huidige brandweergarage) slechts twee lokalen had waren de eerste en tweede klas ondergebracht in een lokaliteit achter de Gereformeerde Kerk. De beide klassen telden samen meer dan 40 kinderen, dus een schooljuf kon er tegen aan.

Veel leervakken werden gezamenlijk gedaan, want klas 1 zingen en klas 2 rekenen gaf wat problemen.

Hoewel het oorlog was, verliep alles vrij normaal. Hierna volgden klas 3 en 4 bij juffrouw Monna. In deze jaren ('43 en '44) werden de problemen door de oorlog groter.

Het eten werd schaarser. Op je boterhammen, die mee gingen naar school, zat voor de helft beleg. De andere helft was "brood met tevredenheid", zei mijn moeder.

In de winter waren er nauwelijks kolen voor de enorme verwarmingsketel die in de hoek van het lokaal stond. Toen de kolen bijna op waren deden de drie scholen "op het dorp" alles bij elkaar, zodat er slechts één school (de Jozefschool) verwarmd hoefde te worden.

De vierde school, nl. de openbare school (nu de Meester Kre-

merschool) deed, zover ik weet, niet mee, want deze stond aan de Machineweg.

Wij vonden deze samenwerking prachtig, want het leverde ons veel vrije dagen op.

Dat er veel geleerd moest worden blijkt uit het feit, dat het rapport van de vijfde klas elf vakken bevatte.

In het voorjaar van 1945, ik zat toen in de vierde klas, werd de Horstermeer, waar ik woonde, onder water gezet. Ook grote delen van de rest van Nederhorst kwamen blank te staan. Echter lang niet zo hoog als in de Horstermeer. We verhuisden tijdelijk naar een boerderij in de Horn- en Kuijerpolder, waarvan het land onder water stond maar het erf niet.

Naar school konden we niet, dus alle tijd om met allerlei vaartuigen over de enorme watervlakte van ca. 50 CM diep te varen.

Dit schooljaar heeft dan ook maar één in plaats van de gebruikelijke drie rapporten opgeleverd.

In 1945 werd de schoolovergang van mei naar augustus verschoven. Ik ging toen naar de vijfde klas. Hier werd les gegeven door het hoofd van de school, de heer Van Paasschen. Deze had de klassen 5, 6 en 7 onder zijn hoede. Inderdaad ook klas 7. Deze klas bestond uit één of twee leerlingen, afhankelijk van het aanbod. Zelf heb ik als enige deze klas bevolkt van 1947 tot 1948, waarna, voorzover ik weet, deze klas is opgeheven bij gebrek aan leerlingen, omdat de doorstroming naar voortgezet onderwijs beter ging lopen.

Deze 7e klas had als voordeel, dat je als hulpje van de meester allerlei klusjes en boodschappen mocht doen.

In die tijd was het bezit van een fiets een luxe, die maar een enkel kind had. Daardoor kon ik nog maar net fietsen. Dit had ik samen met mijn vriend Gijs geleerd; stiekum op de fiets van één van z'n grote zussen. Deze fietsvaardigheid was voldoende om boodschappen te mogen doen op de fiets van de meester z'n vrouw!

Fietsen is het enige vak dat niet in het rapport stond, maar ik heb het in klas 7 goed geleerd. Hierdoor kon ik goed met de fiets overweg, toen ik naar de middelbare school in Hilversum ging.

Als u na het lezen van dit stukje proza denkt: O ja, was dat zo? of u denkt: O ja, zo was dat! dan heeft dit stukje z'n doel bereikt.

CHRISTELIJK KLEUTERONDERWIJS IN NEDERHORST DEN BERG

Ruud Verkaik

In een gecombineerde vergadering van de besturen van de School met den Bijbel en de Warinschool op 17 mei 1947 werd besloten tot de oprichting van een Vereniging voor Christelijk Kleuteronderwijs. Het comité bestond uit 10 personen, te weten: G.J. Snel B 118, A. Verburg C 217, D. Hoetmer B 75, M. Verkaik C 80, J. van Huissteden B 31, H. Verwoerd B 49, J. Snel A7, L. Cnossen A 53, J. Tamming C 80A en G.J. Snel AJ.zn A 90A.

De eerste vergadering van het comité werd gehouden op 27 mei 1947 in de Warinschool. Besloten werd de oprichtingsvergadering te houden op 25 juni 1947.

Het eerste bestuur, bestaande uit 7 personen (4 mannen en 3 vrouwen) krijgt de taak mee om een kleuterschool te starten, zonder geld en zonder gebouw. Een rondgang door de gemeente, waarbij elk bestuurslid een eigen "wijk" krijgt, levert veel leden en ruim duizend gulden voor de kas op.

Vervolgens wordt er een bazar georganiseerd in de stal van Verweij. De heer G.v.d. Bosch uit de Brugstraat schrijft diverse firma's aan. Zo levert Tonnema Sneek 24 rollen King pepermunt, Van Leeuwen uit Weesp 3 halve liters advocaat, enz. Door de vele giften en het Rad van Avontuur bracht de bazar f 3.800,-- op!

Voor een onderkomen wordt er een lokaal gehuurd in de Warinschool voor f 300,-- per halfjaar.

De schoolarts, mevrouw Damsté-Over adviseert het nieuwe bestuur nog wel overleg te plegen met het bestuur van de Warinschool, omtrent het schoonhouden van de privaten en het les- en speellokaal van de kleuters. Het speellokaal heeft grote naden in de vloer en evenzo vele stofnesten, die dagelijks met een natte dweil behandeld moeten worden. In de gang ruikt het ook naar de privaten!

Op 3 juni 1948 wordt dan de kleuterschool geopend. Leidster is juffrouw Kuijper. Zij heeft 45 kleuters onder haar hoede. Vanwege dit grote aantal kinderen gaat het bestuur naar de ge-

meente om subsidie. Na een jaar raken de leermiddelen op en ook de vrijwillige bijdragen vallen tegen. Het aantal leerlingetjes echter blijft groeien. Er komt een hulpleidster: Hanny Verburg. Dan komt de winter van 1950. Juffrouw Kuijper richt zich tot het bestuur i.v.m. de verwarming. 's Morgens is het $\pm 2^{\circ}$ C, om twaalf uur $\pm 12^{\circ}$ C en aan het eind van de dag $19-20^{\circ}$ C. De kinderen komen koud aan en gaan koud weer huiswaarts. De school wordt in die periode dan ook bezocht door maar zo'n 30 à 35 kinderen, tegen normaal ± 60 . In de lagere school is de temperatuur normaal. Er kwamen dan ook klachten van moeders, dat de kinderen kou op de blaas hadden opgelopen door de koude voeten.

Als dit schrijven niet zou helpen, dan zouden de kinderen voor onbepaalde tijd naar huis gestuurd worden, met of zonder toestemming van het bestuur.

In 1951 krijgt het bestuur een brief met enkele punten, die juf Kuijper graag behandeld wil zien.

Een kleuterschool met 68 leerlingen in de leeftijd van 3, 4, 5, en 6 jaar lijkt meer op een bewaarschool. De juf wil dan ook niet meer dan 50 leerlingen.

Ook zou ze graag wat meer dan 10 houten en enkele kleine ijzeren scheppen, wat touw en 2 kruiwagens hebben om mee te laten spelen op een onbeschutte plaats waar zo goed als geen zand is.

Het achterstallig schoolgeld en het schoolverzuim vraagt ook enige aandacht, evenals het lesmateriaal: Vraag ik (juf Kuijper) een bestelling te mogen doen, dan zegt de penningmeester: "De vergadering moet beslissen". Maar er wordt zo weinig vergaderd! Graag zou ze ook hulp willen hebben bij het onderhoud van de banken. Er is inmiddels wel een hulp bijgekomen, namelijk N. Bredius.

In financieel opzicht gaat het de kleuterschool niet goed. In 1950 is het beginkapitaal op. De grootste onkostenpost is het salaris, dat wel degelijk uitbetaald wordt, daarna de schoolhuur van f 600,-- en onkosten voor leermiddelen f 240,-- (voor 67 leerlingen)!

Daar tegenover staat aan inkomsten: 50 cent per leerling per week, 200 verenigingsleden à f 2,--, vrijwillige bijdrage van f 500,-- en een subsidie van de gemeente van f 150,--. En

juist deze subsidie wilde het schoolbestuur verhoogd zien naar f 250,--.

Burgemeester en wethouders vonden dat wel wat bezwaarlijk maar het bedrag per leerling kon wel verhoogd worden van f 10,-- naar f 15,--.

Na een hevige discussie gaat de raad tenslotte akkoord het bedrag te verhogen tot f 20,-- per leerling. Dit betekent dat, nu de school f 1.500,-- meer ontvangt, de opheffing is afgewend.

Door het stijgen van het aantal leerlingen krijgt de Warinschool er een vierde leerkracht bij, wat inhoudt dat er nog minder ruimte in het gebouw voor speelgoed is. Door één der toiletten om te bouwen tot kast, wordt opbergruimte verkregen.

De kleuterschool gaat op zoek naar een ander onderkomen. In 1958, als mevr. Hoek-Kuijper afscheid neemt, wordt er een tweede klas gestart in "de Ark" aan de Overmeerseweg. Inmiddels is er dan ook grond aangekocht aan de Vreelandseweg voor de bouw van de nieuwe school.

Architect Reeders uit Zeist maakt de tekeningen en aannemer Torsing uit Ankeveen mag het werk uitvoeren voor f 78.000,--. Door tijdens de bouw diverse veranderingen door te voeren, zoals centrale verwarming i.p.v. kachels, komen de bouwkosten uit op f 105.467,58, met de inrichtingskosten komt het totaalbedrag uit op f 116.936,18.

Op 26 maart 1960, zeven maanden na de eerste steenlegging, opent mevr. Hoek-Kuijper de Burgemeester van Harinxma thoe Slooten school.

Er volgt een gezellige receptie in café Rutgers. Voor de kinderen is er op maandag 28 maart een gezellige dag.

In 1973 wordt de tweede Chr. Kleuterschool "Kleuterhof" in de Horn- en Kuijerpolder gebouwd.

Beide scholen worden overbodig door de Wet op het Basisonderwijs en integreren met de Warinschool tot basis-school.

DE "POLDERSCHOOL"

J.M. Schols

Opvallend is het, dat in het jubileumboekje "De Horstermeer - 100 jaar droog" (1982) zo weinig aandacht is besteed aan de polderschool. Alleen de onderschriften bij een drietal foto's vertellen iets over de opening van de school in 1929 en de viering van het 12½-jarig dienstjubileum van hoofdonderwijzer Meester E. Kremer.

Op blz. 45 van het bovengenoemde boekje staat: "De Horstermeer is een rode hoek. Onder de kolonisten die zich daar vestigen zijn nogal wat vrije socialisten en religieus-anarchisten. (.....) De Horstermeer vormt een gemeenschap op zich, waar het leven geheel los staat van dat in het hoofdzakelijk christelijke dorp Nederhorst den Berg".

Toen schrijver dezes in maart 1964 als hoofdonderwijzer meester Kremer opvolgde, werd de schoolbevolking in hoofdzaak gevormd uit de nazaten van tuinders, die destijds uit alle delen van het land naar de Horstermeer waren gekomen. De verhuizing was ingegeven door de idealen van Frederik van Eeden. Vanuit de kolonie "Walden" in Bussum werd de leef- en werkgemeenschap "bestuurd". De tuinderij van de gemeenschap kwam in het begin van de eeuw tot ontwikkeling.

In de twintiger jaren groeide de behoefte een eigen vrije school te stichten om de polderjeugd in de geest van het vrije socialisme te vormen. Het (Christelijke) gemeentebestuur in die tijd verleende geen medewerking aan de oprichting van een dergelijke school.

Als een compromis werd toestemming gegeven voor de totstandkoming van een openbare lagere school, waar het gemeentebestuur een bestuurlijke vinger in de pap hield.

Meester Egbert Kremer (geboren in Weststellingwerf-Friesland) werd in 1929 als eerste hoofdonderwijzer benoemd in de Horstermeer. In 1964, dus na 35 jaar hoofdschap, werd de heer Kremer gepensioneerd. Ondergetekende werd, zoals gezegd, zijn opvolger. Het werd mij spoedig duidelijk, dat het schooltje aan de Machineweg ook een warme belangstelling ondervond bij veel oude polderbewoners. Ook bij mensen, die nooit kinderen op de school hadden. Enkele malen per jaar werd de school voor

iedereen opengesteld, ook voor de ouderen. Op de ochtend van zo'n open dag, kwamen enkele potige kerels om het zware schoolbord dat aan de schuifwand tussen de beide lokalen bevestigd was, te verwijderen. Zo ontstond één grote ruimte, die met van alles en nog wat werd opgesierd. De oudjes kwamen soms op pantoffels en met de eigen gemakkelijke stoel de school binnen om samen met de jeugd (St. Nicolaas- of Paasfeest) te vieren. Persoonlijk bewaar ik aan deze dagen hele goede en ontroerende herinneringen.

Echter, het was me na enig onderzoek duidelijk geworden, dat de toekomst van de school in de Horstermeer door gebrek aan leerlingen in de toekomst een noodlijdend bestaan tegemoet zou gaan.

Vandaar dat in 1965 door de oudercommissie van de school en het afdelingsbestuur van Volksonderwijs een verzoek bij burgemeester en wethouders van Nederhorst den Berg werd ingediend om een dépendance van de school in Overmeer te stichten. Het verzoek werd gehonoreerd. Gezien de belangstelling voor de buitenafdeling leek de stichting van een permanent gebouw voor openbaar onderwijs een logisch gevolg. Het college van B & W en de gemeenteraad verleenden alle medewerking en binnen anderhalf jaar stond de Meester Kremerschool aan de Reigerlaan en was de Horstermeer zijn school kwijt. Voor de polderbevolking een groot verlies, want het schoolgebouw aan de Machineweg ging ook voor de tuinbouwcurssussen, die in de avonduren gegeven werden, verloren. Het gebouw en de naastliggende ambtswoning werden verkocht aan een particulier, die na een grondige verbouwing, de oude school als opnamestudio in gebruik nam.

ST. JOZEFSCHOOLTijd

Ans van der Linden-Hageman

De eerste mei 1936 ben ik naar de St. Jozefschool aan de Dammerweg gegaan. Als je mij vraagt: "Hoe was het toen op die school?" dan kan ik dat met één woord af: Goed! Maar daar ben je er niet mee. In die tijd was alles veel gedisciplineerder dan nu. Hadden wij daar last van? Soms wel, maar in het algemeen was het overal zo, thuis, in de kerk, op school en op het werk.

Zo is het nu eenmaal. Op school in de rij gaan staan als de bel ging en bij de volgende bel stil zijn. O wee als je iets durfde te zeggen.

Daarna naar binnen, de klas in en netjes met de armen over elkaar zitten, luid en duidelijk bidden, waarna de les begon onder doodse stilte. Als je naar de WC wilde, moest je 2 vingers opsteken en dan na een knik of kortaf "ja" mocht je zachtjes gaan anders stoorde je de anderen.

Wij hebben echt wel goed onderwijs gehad. Wel vond ik het wat hooggegrepen. Men gebruikte veel ingewikkelde woorden, die je als kind niet begreep. Net zo iets wanneer je nu in de kerk Latijn of Gregoriaans zou gebruiken. Daar zou een kind toch ook niets van snappen. Maar je had het maar te accepteren.

Aan het einde van de eerste klas deden wij allemaal onze Eerste Heilige Communie. Dat werd geregeld door de zuster. We hadden toen nog zusters. In de eerste klas Zr. Bonifacia, in de 2e en 3e Juffrouw van Emmerik, zij kwam uit Haarlem en woonde op een klein kamertje in het zusterhuis. In de 4e en 5e klas juffrouw Wiegman, (zij woonde bij haar ouders aan de Voorstraat). Zr. Jozef, het hoofd, gaf in de 6e klas les.

De Pastoor - de welbekende Pastoor Groot - hielp ook mee aan de voorbereiding. De ouders kwamen er niet aan te pas. Daarom was het later, toen alles ruimer werd en de geestelijkheid zich meer terugtrok, voor ons als ouders best moeilijk om dat over te nemen. Je moest maar wat doen met hetgeen je als kind zelf geleerd had. De kerk had daar in het begin geen leerstof voor. De school heeft, zolang de zusters er waren, best nog wat mee-

gewerkt, maar ook zij kregen er steeds minder tijd voor.

Na schooltijd was er nog wel eens gelegenheid voor extra werk, maar er moesten veel kinderen met de bus naar huis en dat gaf ook weer moeilijkheden. Bij aardrijkskunde en geschiedenis werden grote kartonnen platen aan het bord gehangen en daar werd dan over verteld. Ook hoorden er boekjes bij. We waren er druk mee, want het was interessant. Vergeleken bij nu zijn wij in aardrijkskunde beter thuis dan onze kinderen. Als je hen vraagt: Waar ligt Veendam? moeten ze echt denken. Dat hebben wij niet. Rekenen en taal werd ons goed geleerd. In dictee en hoofdrekenen zijn we goed getraind. Schoonschrijven stond ook op het programma. En zingen. Veel Roomse liedjes natuurlijk, afgewisseld met liedjes uit "Kun je zingen, zing dan mee". We hebben zelfs de Requiemmis helemaal geleerd. Eens in de maand, op vrijdag werd dat gezongen.

Ook nog zo iets: Wij moesten iedere morgen om 8 uur naar de kerk. Was je er niet, dan kreeg je een streepje achter je naam. Op je rapport kwam het aantal verzuimen te staan en dat vond je als kind verschrikkelijk. Ook hebben wij in de 4e en 5e klas telefoonles gehad. Dat was een belevenis, dat dééd je wat. Het was -meen ik- maar 6 keer, maar als kind was dit heel spannend.

Wij schreven in die tijd natuurlijk met pen en inkt. Dat zorgde ook wel voor de nodige knoeipartijen. Grote en kleine inktvlekken konden je werk bederven.

In de pauzes en vóór schooltijd speelden wij op de speelplaats altijd onder toezicht van een van de zusters. De speelplaats was in tweeën gedeeld. Eén kant voor de meisjes (die betegeld was) en de andere kant voor de jongens (die met grind bedekt was). De jongens mochten voetballen en er waren doelen op de muur en de schutting geschilderd. O wee, als je als jongen of meisje aan de andere kant kwam! Dan werd je hardhandig weggehaald. Op de speelplaats werd ook gymnastiek gegeven door één van de juffen. Meesters waren er toen nog niet.

Festiviteiten genoeg, 19 maart St. Jozeffeest. Het beeld was dan versierd en de leerlingen stonden van kleins af aan in de gang opgesteld. Er werden St. Jozefliedjes gezongen.

In de meimaand werd het Mariabeeld in de klas versierd met zelf meegebrachte bloemetjes.

In juni was het Heilig Hart feest, dat met een soort processie op de speelplaats werd gevierd.

Dan was er nog Kindsheidprocessie die altijd door de hele tuin van de Pastoor ging. Dat was in oktober in de Missieweek. Vele kinderen werden verkleed bijv. als broeder, zuster, javaantje, Chinees, H. Clara, H. Theresia, bruidjes, kortom als het maar wat met missie te maken had. En niet te vergeten de misdienaars. Dat maakte wel indruk op je.

De verjaardag van Pastoor Groot op 26 november was ook een groot feest. De hele school ging naar het parochiehuis om te feliciteren, toneelstukjes op te voeren en te zingen. Iedereen moest wat doen. De leerkrachten hadden dan een moeilijke ochtend, want erg rustig waren we niet. Het lukte ze wel, een boze blik was genoeg.

Dan was er nog de Godsdienstles zelf, dat was vreselijk. Daar kon je met je kinderverstand echt niet bij! Wat daar allemaal werd verteld! Iedere week weer Katechismus leren en al die vragen en antwoorden waar je niets van snapte. Dat vond ik de naaste les, maar ik heb het overleefd.

In de 6e klas moesten wij Duits leren, want de oorlog was uitbroken. Dat vak werd verplicht door de Duitsers. Als kind vond je dat natuurlijk interessant.

Nu terugkijkend op die tijd van de 6, voor sommigen zelfs 7 jaar lagere school, zijn we toch best goed door het leven gekomen met het onderricht in de jaren 1936 - 1942.

17

Wilt gy een ver-standig en braaf
mensch wor-den, dan moet gy al-tyd
wel op-let-ten, als braa-ve en ver-standi-ge
men-schen u iets zeg-gen.

Spreekt ie-mand tot u, dan moet gy
stil zyn, niet fut-fe-len, hem vrien-
de-lyk aan-zien en wel toe-luis-te-ren.

HOE HET WAS.....

Gerard Baar

Het doet mij deugd dat er na enige aandrang, zoveel verschillende stukjes binnengekomen zijn. Het gras is mij zelfs een beetje voor de voeten weggemaaid. Niet erg, want zodoende krijg ik de gelegenheid mij op andere zaken te werpen. U zult zich met mij na het lezen van dit nummer verbazen over de geschiedenis van het onderwijs.

Tot lang in de vorige eeuw zaten de jeugdige dorpingen met z'n allen op één school. De verzuiling sloop langzaam binnen. De godsdienstige benadering van meesters en juffrouwen gaf onenigheid en men stichtte eigen scholen, geënt op een hervormde, katholieke of gereformeerde levensbeschouwing. Het openbaar onderwijs verdween hier zelfs zowat van het toneel. Pas in 1929 verscheen er een nieuwe openbare school in de Horstermeer. Alle scholen waren klein en de leerkrachten moesten aan meerdere klassen tegelijk onderricht geven, naast de vele andere taken om de voortgang van het schoolgebeuren te waarborgen. Kachels stoken viel daar ook onder. Gelukkig had men de beschikking over opgroeiende knechtjes.

Welbeschouwd heeft iedereen zich thuisgevoeld op de door hun ouders gekozen scholen. We zijn nu geneigd te zeggen, dat er veel geslikt moest worden, maar vooral de ouderen kijken op die periode terug als een tijd van zekerheid en geborgenheid binnen de groep waartoe ze behoorden. Men was aan tamelijk strenge regels gebonden en de zwaarste was: het zwijgen. Nu zijn er ook regels, maar andere. Regels evolueren, toch blijven het regels. Griffel en lei hebben plaats gemaakt voor balpen, schrift en computer. Maar het doel is gebleven: leren en wel op een zo goed mogelijke manier. De ouderen vinden het tegenwoordig allemaal wat chaotisch, maar ik denk dat het wel meevalt. De maatschappij is sneller en beweeglijker geworden en dat heeft ook zijn weerslag op de kinderen. Die krijgen per dag een ontstellend aantal indrukken te verwerken. Het afwachtende van vroeger is verdwenen. Het beste is zelf initiatief te nemen.

In een gesprek met mevrouw Bak-Snel vernam ik, dat zij al in

1935 met een groepje o.l.v. Meester van Paasschen, het hoofd van de 2-lokalige School met den Bijbel aan de Dammerweg, op schoolreisje ging. Met de boot naar Harderwijk en daarna een paar dagen fietsen op de Veluwe. Oud-Valkeveen was de Efteling van nu. Mijnheer Den Bak vertelde dat hij en zijn klasgenoten met wasserijauto's van Kersbergen en de Overhoek daarheen gebracht werden. Het was dan vechten om in de auto van Kersbergen te komen, want daar zaten raampjes in. Dan kon je de wereld lekker zien onderweg. Feest was er niet veel. De hoogtijdagen zoals Kerstmis, werden niet op school gevierd, maar in de houten gereformeerde kerk. Een kerstboom was er niet. Kaarsen wel.

Naar ik mij herinner hadden wij in de katholieke kerk ook geen kerstboom en op school evenmin. Er hingen wel Adventskransen. Op school stond voor in de gang een tamelijk grote kerststal, maar de werkelijke Kerst- en andere activiteiten vonden ook in de kerk plaats. Ik moet bekennen, dat het eigenlijk moeilijk is de herinneringen aan de lagere school naar voren te halen. Mijn weg naar school staat mij nog duidelijk voor ogen, die was kort, maar interessant. Bij storm hoorde je het bos van het kasteel tekeergaan en langs de kaai van de Reevaart was genoeg te zien. Vanaf onze werft (zo noemden wij de grond om het huis) kwam ik op de smalle Overmeerseweg. Eerst langs de sigaren en wolwinkel van Hoetmer (nu de apotheek). Dan de werkplaats van Manus van Huisstede, die van Hendriks de timmerman (de latere wegenbouwer), de winkel en bakkerij van Jan Tinholt, kapper Weiler, het café van de dames Bornhijm, dan de Stolp oversteken langs Brinkers, hotel café restaurant Van der Voorn (het huidige Spiegelhuys), parochiehuis, pastorie, de kom vóór de R.K. Kerk, het kerkhof en dan de Sint Jozefschool, waar de zusters toen nog volop de scepter zwaaiden. Eerst wat joelen en rennen en dan stil naar binnen. Juffrouw Terborg heeft mij schrijven geleerd en de beginselen van het rekenen en lezen bijgebracht. Aan de hand van mijn oudste broer ging ik de eerste klas binnen. Een oase van rust, op wat ingehouden snikken na van de kindertjes, die eigenlijk liever nog thuis zaten, omdat ze niet op de

kleuterschool van zuster Rika hadden gezeten aan de overkant van de Vecht. De Reeveart bedoel ik. Daar mocht je nog te laat komen, omdat de brug open was. En lekker wandelen met de andere kleuters naar de kerk en de school aan de overkant. Een stukje lopen is als een stukje schrijven: je hebt je ogen en je rechterhand nodig. De linkerhand bestond niet als het om schrijven ging, wee degene die linkshandig geboren was. Op de rug gebonden werd die hand. Sommigen hebben geleden, daar ben ik zeker van. Mijn juffrouw kon heel mooie tekeningen op het bord maken voordat de school begon. We probeerden weleens stiekum door het raam te kijken, maar dan was er altijd wel een zuster, die je betrapte. Volgens mij waren de tranen van juffrouw Terborg - die ik toevallig een keer heb zien huilen - het gevolg van het verbod om nog langer met de linkerhand op het bord te schrijven en te tekenen. Zij kon linkshandig geweest zijn. Troost u ik ben rechtshandig!

JO.

JO.

2 - maal...30..... is..... 20.
 3 - maal...30..... is..... 30.
 4 - maal...30..... is..... 40.
 5 - maal...30..... is..... 50.
 6 - maal...30..... is..... 60.
 7 - maal...30..... is..... 70.
 8 - maal...30..... is..... 80.
 9 - maal...30..... is..... 90.
 30 - maal...30..... is.....300.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	JO.
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	20.
			40.	50.	60.	70.	80.	90.	300.
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
XI.	XII.	XIII.	XIV.	XV.	XVI.	XVII.	XVIII.	XIX.	XX.
XXI.	XXII.	XXIII.	XXIV.	XXV.	XXVI.	XXVII.	XXVIII.	XXIX.	XXX.
			XL.	L.	LX.	LXX.	LXXX.	XC.	C.

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek

adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM

openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak

telefoonnummer: 035-292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *

idem, 1700-1936 *

gemeentebestuur, 1939-c.1968 *

bevolkingsregisters, (1830) 1850-1939 (1944) *

burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *

notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *

Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *

Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979

Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *

Horstermeerpolder, 1612-1980 *

Spiegelpolder, 1779-1979 *

Spiegel- en Blijkpolder, -1979

Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *

doopboeken (hervormd), 1639-1823

dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)

trouwboeken (hervormd), 1639-1823

begraafboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):

3357 deel I (transporten en hypotheke) 1757-1774

3357 deel II (transporten en hypotheke) 1757-1774

3358 (transporten en hypotheke) 1775-1783

3359 (transporten en hypotheke) 1782-1802

3360 (transporten en hypotheke) 1803-1811

3361 deel I (schepenakten) 1577-1655

3361 deel II (schepenakten) 1660-1710

3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773

3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

